

De hier afgebeelde plaat is een van de negenentwintig schitterend ontworpen en ingekleurde platen uit de *Harmonia Macrocosmica*, die in 1660 voor het eerst bij de Amsterdamse uitgever Johannes Janssonius (1588-1664) in druk verscheen. De auteur van deze cosmografische atlas, Andreas Cellarius (ca. 1596-1665), was een uit Duitsland afkomstige schoolmeester die vanaf 1637 rector was van de Latijnse School in Hoorn.

Zoals de titel '*Hemisphaerivm orbis antiqvvi, cvm zonis, circvlis, et sitv popvlorum diverso*' aangeeft, handelt deze plaat over de antieke verdeling van de aardsfeer in klimaatzones en hun bewoners. Deze zijn door de graveur Johannes van Loon weergegeven naar de indeling van Griekse geografen en filosofen als Poseidonius van Apamea (omstreeks 100 v. Chr.) en anderen.

Het centrale deel van de plaat toont de Oude Wereld in een stereografische projectie met de antieke werelddelen (Europa, Afrika en Azië), de Atlantische Oceaan (*Mare Atlanticvm & Oceanvs Aethiopicvs*), de Noordelijke IJszee (*Mare Tartaricum*), de Indische Oceaan (*Mare Indicvm*) en de deels in kaart gebrachte kustlijnen van Australië (*Nova Hollandia*). Opmerkelijk is ook het gebied ten noorden van Japan en Korea aangeduid als het Lant van Eso (vermoedelijk overeenkomend met het schiereiland van Kamchatka) dat toen nog slecht in kaart was gebracht.

Naast de traditionele indeling in klimaatzones, presenteert Cellarius op deze plaat een parallel schema waarin ook de dagelijkse loop van de zonneschaduw wordt aangegeven:

- *Zona Frigida Borealis In qua Periscii vivunt* – het noordelijke poolgebied boven de noordelijke poolcirkel (*Circvlvs Arcticvs*), alwaar de inwoners door hun 'schaduw omcirkeld' worden gedurende de pooldag als de zon niet op- of ondergaat maar de hele dag boven de horizon blijft;
- *Zona Temperata Borealis Vbi Heteroscii degunt* – de noordelijke gematigde zone waar de schaduw van de zon

Over antipoden, amfiskieten,

bij het begin van de middag altijd 'eenzijdig' naar het noorden valt;

- *Zona Torrida, in qua Amphiscii vel Ascii vel Macroscii vel Brachyscii habitant* – het 'verzengende' of tropisch gebied tussen de Kreeftskeerkring (*Tropicvs Cancrri*) en de Steenbokskeerkring (*Tropicvs Capricorni*) waar de middagschaduw

heteroskieten en periskieten

van de zon 'tweezijdig' valt, dus noordwaarts of zuidwaarts naar gelang het seizoen. Op sommige dagen van het jaar is de middagschaduw zelfs 'afwezig', op andere dagen zal de middagschaduw 'lang' of 'kort' zijn;

- *Zona Temperata Australis cujus Heteroscii Incolæ* – de zuidelijke gematigde zone waar de schaduw van de zon bij het begin

van de middag altijd 'eenzijdig' naar het zuiden valt;

- *Zona Frigida Australis quam Periscii incolunt* – het zuidelijke poolgebied onder de zuidelijke poolcirkel (*Circulus Antarcticus*) waar van de inwoners door hun 'schaduw omcirkeld' worden gedurende de pooldag als de zon niet op- of ondergaat maar de hele dag boven de horizon blijft.

Langs de buitenrand van de aarde worden de maximale lengte van de dag (*Diurnum Longitudo*) en de nacht (*Longitudo Noctivum*) aangegeven tijdens de zomerzonnwende (omstreeks 21 juni) en de winterzonnwende (omstreeks 21 december). Boven de poolcirkels geeft Cellarius de duur aan van de poolnacht, uitgaande van een constante lengte voor elk seizoen. Alleen bij de geografische polen geeft Cellarius aan dat de lengten iets van elkaar verschillen door de ongelijke lengten van de seizoenen. Bij de noordpool (*Mundi Polus Arcticus*) duurt de poolnacht 178 dagen en 12 uur terwijl deze bij de zuidpool (*Mundi Polus Antarcticus*) 186 dagen en 18 uur duurt.

De hierboven genoemde schema's worden nogmaals samengevat in een diagram in de rechterbenedenhoek (*Habitaciones*) met een bespreking van de antipoden en andere 'tegengestelde' punten op de aardsfeer:

- *Antipodes Seu Antichthones* – de antipoden die diametraal tegenover elkaar op de aardsfeer liggen; bijvoorbeeld Spanje en Nieuw Zeeland,
- *Perioeci* – de streken die op dezelfde breedtegraad maar op tegengestelde lengtegraad liggen; bijvoorbeeld Nederland en de Aleoeten (Alaska),
- *Antoeci* – de streken die op dezelfde lengtegraad maar op tegengestelde breedtegraad liggen; bijvoorbeeld Japan en zuidoost Australië.

Zoals in de meeste andere platen in de *Harmonia Macroscmica*, zijn de randdelen van de plaat opgevuld met een fraaie titelcartouche en voorstellingen van engelen en dieren. ■

Literatuur

- Gent, R.H. van, *Andreas Cellarius. Harmonia Macroscmica of 1660: The Finest Atlas of the Heavens*. Taschen, Köln, 2006.